

zlatno
doba života

IDEJE ZA LEPU I AKTIVNU STAROST

PRIMERI DOBRE PRAKSE

zlatno
doba života

Izdavač

Društvo za obrazovanje odraslih
Đure Jakšića 6, 11000 Beograd, Srbija

Urednici

Tamara Nikolić Maksić
Maja Maksimović

Lektura i korektura

Mira Savić

Likovno-grafička oprema

Branko Rodić

Štampa

Grafomarket

Tiraž

1000

ISBN 978-86-88097-01-7

Fotografija na naslovnoj strani je deo izložbe realizovane tokom projekta Zlatno doba života.

Projekat se realizuje sredstvima Evropske unije u okviru programa „Podrška civilnom društvu“, Delegacije Evropske unije u Republici Srbiji. Sadržaj knjige je isključivo odgovornost Društva za obrazovanje odraslih i ne predstavlja nužno stavove Evropske unije.

IDEJE ZA LEPU I AKTIVNU STAROST

PRIMERI DOBRE PRAKSE

BEOGRAD, 2012.

*Zahvaljujemo se svim saradnicima na projektu
koji su doprineli njegovoj realizaciji
i ostavili iza sebe zlatan trag.*

SADRŽAJ

REČ UREDNIKA	7
UVOD	9
<i>Projekat Zlatno doba života</i>	11
UNIVERZITET ZA TREĆE DOBA	13
UNIVERZITET ZA TREĆE DOBA – <i>Mesto gde ste dobrodošli</i>	15
RADIONICA ZA IZRADU PREDMETA OD TERAKOTE „ZNAŠ LI KOLIKO MOŽEŠ?“	19
ŠKOLA GLUME ZA STARIJE	21
„DASUN“ – RAZMENA ISKUSTAVA NA UNIVERZITETSKI ZASNOVANOM AKADEMSKOM OBRAZOVANJU ZA STARIJE ODRASLE U DUNAVSKOM PODRUČJU KAO MOST IZMEĐU NAUKE I GRAĐANA	22
ŠKOLA LEKOVITOG BILJA	25
INFORMATIČKA OBUKA STARIJIH LICA	26
<i>Pismo učesnika radionice</i>	28

MANIFESTACIJA „SUNČANA JESEN ŽIVOTA“	31
„IKEBANA“- ARANŽIRANJE CVEĆA	33
REALIZACIJA PROJEKTA „DIJALOG ORGANIZACIJA CIVILNOG DRUŠTVA NA ZAPADNOM BALKANU“	35
VOLONTERSKI SERVIS ZVEZDARA	38
„ZAUSTAVIMO DISKRIMINACIJU STARIJIH I PODRŽIMO AKTIVNO STARENJE“	40
OBUKA ZAPOSLENIH U SOCIJALNOJ ZAŠTITI: „EFIKASNA KOMUNIKACIJA SA STARIMA“	42
NOVI MODEL ODGOVORNE SOCIJALNO-HUMANITARNE OPŠTINE STARI GRAD	44
„TURISTIČKA ISTINA - PROŠLOST, SADAŠNJOST I BUDUĆNOST TURIZMA U BORU“	46
„NAUČILA ME MOJA BAKA“	48
CIKLUS OBRAZOVNIH AKTIVNOSTI NARODNE BIBILOTEKE BOR	50
RADIONICE „ISKUSTVA STARIJIH POMAŽU MLADIMA U IZBORU KARIJERE“	52
„MEĐUGENERACIJSKA SARADNJA“	54
RAD SEKCIJE ŽENA PRI UDRUŽENJU PENZIONERA U LESKOVCU	56
Izložba fotografija – Zlatno doba života	58

REČ UREDNIKA

Publikacija je nastala kao rezultat rada na projektu *Zlatno doba života* realizovanom u saradnji partnera i saradnika u pet lokalnih zajednica u Srbiji. Razlog objavljivanja knjige je pokušaj da se sistematizuju i prikažu primeri dobre prakse koji na različite načine predstavljaju promociju aktivnog starenja, međugeneracijske saradnje i pozitivnu sliku starosti i starenja. Publikacija je zamišljena kao izvor koji može poslužiti kao motivacija i inspiracija za kreiranje i implementaciju budućih inicijativa i ostvarivanju saradnje i umrežavanja među onima koji zajedno doprinose da se slika starijih u Srbiji promeni. Ovaj vodič sadrži sugestije i predloge za bavljenje pitanjima i ostvarivanje napretka prema većoj starosnoj ravnopravnosti.

Primeri su prikupljeni tokom radionica u lokalnim zajednicama u kojima su učestvovalе organizacije i institucije koje rade sa starijim osobama. Svaka organizacija je izabrala aktivnost, program ili projekat koji svojim ishodima, razlozima uspešnosti i održivosti predstavlja pravi primer implementacije koncepta aktivnog starenja i uspešno se bori protiv dominantnih stereotipa o starenju i starosti. Važan kriterijum selekcije *dobre* prakse je i mogućnost korišćenja ideja i inicijativa koje se nalaze u njihovoj osnovi u drugim lokalnim zajednicama od strane različitih organizacija i institucija koje se ovom tematikom već bave ili će se baviti u budućnosti. Knjiga nije namenjena samo lokalnim autoritetima već svim relevantnim organizacijama u ovoj oblasti. Naša namera je da publikacija bude od koristi zaposlenima u nizu institucija i organizacija kako bi poboljšali sopstvenu praksu i kreirali novu, manje diskriminativnu, stvarnost u našem društvu. Nadamo se da će ova knjiga poslužiti kao vodič za uspešno razvijanje njihove delatnosti, obogaćivanje programa i povećanje broja korisnika.

S obzirom na zaključak sa jedne od lokalnih radionica realizovanih tokom projekta, da starije ne treba posmatrati kao homogenu grupu, težili smo da prikažemo i sakupimo primere koji obuhvataju širok spektar aktivnosti i na različite načine promovišu aktivno starenje. U knjizi ćete pronaći aktivnosti koje prikazuju obrazovne programe za starije, promovišući time ideju celoživotnog učenja i obrazovanja. S obzirom na nezavidan položaj

starijih u Srbiji i ranjivost te kategorije odraslih, jedan deo aktivnosti predstavljaju primeri koji dolaze iz oblasti socijalne zaštite. Izuzetno aktuelna je i međugeneracijska saradnja, te se i u ovoj knjizi našlo više takvih primera ističući značaj i vrednost ovakvog povezivanja. Postoji i deo primera koji su prikaz samostalne aktivnosti starijih i njihove samoorganizacije, inicijative i upornosti, kao i primeri koji daju pozitivnu sliku starenja učestvovanjem starijih u različitim javnim manifestacijama i kulturnim aktivnostima na lokalnom, gradskom ili opštinskom nivou.

U knjizi su prikazani primeri dobre prakse i fotografije koje prikazuju pozitivnu i lepšu sliku starosti, prikupljene u okviru samog projekta koje su sačinjavale postavku izložbe *Zlatno doba života*. Imajući potrebu da obezbedimo da se čuje glas starijih i njihov odnos prema aktivnom starenju, ostavile smo nedirnutim dva pisma koja su pristigla tokom projekta. Primere smo želele da prikažemo što jednostavnije i pristupačnije, te smo se odlučile za formu koja je usmerena na ciljeve, ciljnu grupu, kratak opis aktivnosti, i ishode i razloge uspešnosti i održivosti. Primeri dobre prakse su ilustrovani priloženim fotografijama.

Ovom prilikom želimo i da se zahvalimo svim saradnicima i partnerima koji su doprineli uspešnoj realizaciji projekta, kao i onima koji su svojim primerom omogućili nastanak ove knjige. Hvala što svojim zalaganjem menjate svet.

Tamara Nikolić Maksić

Maja Maksimović

UVOD

Za trideset godina svaki treći stanovnik Evrope će pripadati trećem životnom dobu (60+). Ovako veliki deo populacije predstavlja ogroman kapital – iskustvo, znanje, veštine, kreativnost, kao i slobodno vreme za učešće u aktivnostima koje bi očuvale i obogatile društveni život zajednice. Evropska unija ukazuje na značaj ovog kapitala proglašavajući 2012. godinom aktivnog starenja. Zemlje Evropske unije neprekidno realizuju različite aktivnosti radi pospešivanja društvenih aktivnosti pripadnika trećeg životnog doba, očuvanja aktivnog odnosa prema životu, osnaživanja međugeneracijskog dijaloga, a pre svega promocije koncepcije celoživotnog učenja, kao naglasaka na osnovnoj vrednosti ljudskog bića – njegovoj sposobnosti da se učenjem transformiše i menja svet. Ova sposobnost nam omogućava da se, bez obzira na životnu dob, neprekidno izgrađujemo, napredujemo i ostajemo aktivni i „aktuelni” u kontekstu odnosa prema dinamičnoj realnosti. Istovremeno, ova vrsta aktivnosti doprinosi očuvanju psihofizičkog zdravlja u trećem dobu, što je najefektniji način očuvanju bioloških resursa.

Sa oko 22% stanovništva starijeg od 60 godina Srbija spada u najstarija društva u Evropi. Trendovi takođe ukazuju na značajan porast populacije starih, tako da bi za trideset godina taj udeo mogao da poraste do 40%. U Srbiji su procesi tranzicije dodatno otežali situaciju, jer je veliki deo populacije starosne dobi 55–59 godina, kojih ima skoro 600.000 prevremeno penzionisan, ostao bez posla ili je pred gubitkom posla. To udeo stanovništva „trećeg doba” realno već sada podiže na blizu 30%.

Tu nažalost svaka sličnost sa evropskom situacijom prestaje. Stariji su marginalizovani, institucionalizovani, njima je oduzeta moć, odgovornost i, konačno, dostojanstvo. Često se kaže da su „stariji kao deca”, a takva infantilizacija kreira samoispunjujuće proročanstvo tako što oni počinju da prihvataju nametnutu ulogu i da veruju kako nisu više nezavisni odrasli. Iako siromaštvo preovlađuje među starijim građanima, jedan od glavnih uzroka njihove isključenosti su stereotipi i predrasude o nemogućnosti promene koje uzrokuju negativan stav društva prema starijim ljudima. Kada oni počnu da veruju i ponašaju se u skladu sa takvim mitovima i stereotipima, to dalje održava predrasude formirajući na taj način začarani krug diskriminacije.

Negativna i/ili stereotipna percepcija starenja i starijih je očigledna u jeziku koji koristimo, medijima, humoru itd. Ejdzizam (ageism) spada među najrasprostranjenije oblike diskriminacije u savremenom svetu, a podrazumeva diskriminisanje pojedinaca/pojedinki samo zato što pripadaju starosnoj grupi trećeg doba. Definisan je kao bilo koji stav, akcija ili institucionalna struktura koja podređuje osobu ili grupu, ili pak pripisivanje određenih uloga u društvu na osnovu nečijih godina. Za razliku od drugih oblika diskriminacije kao što su rasizam ili rodna diskriminacija, niko nije izuzet od ejdžizma s obzirom na to da ćemo se svi kad tad susresti sa tim.

Osnovni faktor koji doprinosi razvoju diskriminacije u zapadnom društvu, pa i kod nas, je strah od smrti koja nije viđena kao prirodan i neizbežan deo životnog ciklusa. Ona je izolovana od života, njegova suprotnost, a starenje je put ka njoj i predstavlja početak kraja. Drugi faktor je akcenat i isticanje mladosti. Mediji, od televizije preko novina, stavljaju naglasak na fizičku lepotu i seksualnost. Stariji su ili ignorisani ili predstavljani negativno, a favorizovanje mladosti ne samo da utiče na to kako su starije osobe percipirane nego i kako stariji opažaju sami sebe.

Isticanje produktivnosti predstavlja treći faktor koji doprinosi diskriminaciji, s tim što je produktivnost svedena na ekonomski potencijal. Oba kraja životnog ciklusa se vide kao neproduktivni. Srednje doba se vidi kao doba koje nosi teret i dece i starijih. Deca se ipak posmatraju kao ekonomski potencijal i u njih je poželjno investirati, dok se stariji doživljavaju kao beskorisni i na teretu društva.

Četvrti faktor koji doprinosi diskriminaciji starijih jeste sam način na koji se pristupalo proučavanju i istraživanjima starijeg doba. U počecima istaživanja, gerontološke studije oslanjale su se na istraživanja sprovedena u institucijama za zbrinjavanje starijih gde je najlakše bilo doći do ispitanika, iako procenat starijih koji žive u institucionalizovanim uslovima iznosi samo 5%. To nameće potrebu za ozbiljnim povećanjem broja istraživanja koja zaključke baziraju na ispitivanju psihofizički zdrave starije populacije nastanjene u zajednici nasuprot bolesnim, hospitalizovanim ili institucionalizovanim, starijim pripadnicima trećeg doba, koji čine krajnje nereprezentativan uzorak starije populacije u celini.

Svi ovi faktori doprinose negativnom odnosu prema starenju od strane šire društvene javnosti, ali i negativnoj percepciji i odnosu koji stariji imaju prema sebi, što produbljuje jaz između generacija i starije stavlja na margine društva na različitim nivoima.

Projekat Zlatno doba života

Jednogodišnji projekat *Zlatno doba života* ima cilj podsticanja stvaranja pozitivne slike o starima u Srbiji promocijom lepe i aktivne starosti i kreiranjem ambijenta koji bi omogućio njihovo aktivno učešće u društvenom životu. Ovaj projekat se realizuje sredstvima Evropske unije u okviru projekta „Podrška civilnom društvu“, Delegacije Evropske unije u Republici Srbiji. Sufinansijer projekta je Ministarstvo za privrednu saradnju i razvoj Savezne Republike Nemačke (BMZ). Projekat realizuju Društvo za obrazovanje odraslih iz Beograda, EDIT iz Novog Sada, Keramika Zlakusa iz Užica, Leskovački kulturni centar i MIBOR iz Bora, u saradnji sa nemačkom organizacijom *dvv international*.

Centralna aktivnost projekta je izložba fotografija na temu lepe i aktivne starosti, formirana na osnovu javnog foto konkursa. Putujuća izložba je održana u Novom Sadu, Užicu, Leskovcu, Boru i Beogradu i trajala je od dve do tri nedelje. Ona je bila i povod za okupljanje socijalnih partnera i interesnih grupa u svakoj lokalnoj zajednici, pokretanje inicijativa i konkretnih aktivnosti s ciljem smanjenja diskriminacije, osvešćivanje predrasuda i aktivnog uključivanja starijih. Tokom tri nedelje održane su brojne radionice usmerene na podršku i razvoj međugeneracijske saradnje od koje su neke od njih predstavljene u našoj knjizi dobre prakse. Brojni posetioci izložbe doprineli su ostvarenju cilja projekta glasanjem za tri najbolje fotografije, koje su na kraju projekta i novčano nagrađene. Po završetku izložbe u Beogradu, održana je i međunarodna konferencija, na kojoj su prezentovani rezultati projekta, razmenjena iskustva i dogovorene buduće aktivnosti. Nagrađene fotografije su na kraju projekta upotrebljene za promociju lepe i aktivne starosti, a sama izložba je svoj život nastavila u Nemačkoj i drugim zemljama Evropske unije, putujući kroz institucije za obrazovanje odraslih.

Postanimo aktivni kreatori sopstvenog života.

Fred Newman

UNIVERZITET ZA TREĆE DOBA

U3D „Đuro Salaj” a.d.
Nemanjina 28, Beograd
<http://www.salajobrazovanje.co.rs>

Daniela Mihailović, stručni saradnik u Centru za obrazovanje
Tel: 011/3619 273, 011/3619 430
Fax: 011 3629 420
e-mail: salajobrazovanje@eunet.rs

Ciljna grupa:

- Pripadnici trećeg životnog doba

Ciljevi:

- Produbljivanje stečenih i sticanje novih znanja i veština
- Osposobljavanje za samostalno unapređivanje kvaliteta života u starosti

Aktivnosti:

Prateći savremene trendove u oblasti obrazovanja, koji propagiraju potrebu i mogućnost obrazovanja za sve generacije, „Đuro Salaj” A.D. se priključio mreži Univerziteta za treće doba u proleće 2002. godine.

Aktivnosti Univerziteta za treće doba se odnose na različite i raznovrsne obrazovne programe namenjene penzionerima. U okviru U3D „Đuro Salaj” trenutno se organizuju sledeći obrazovni programi:

- Škola crtanja i slikanja – Nastava se odvija u Ateljeu Umetničke škole. Radi se po programu visokih škola – tehnikama ugljena, pastela, akvarela i tempera.
- Škola informatike – Kompjuterska obuka za starije podrazumeva savladavanje operativnog sistema Windows, korišćenje interneta, slanje pošte putem interneta i ovladavanje programom za obradu teksta Word.
- Škola stranih jezika – Strani jezici namenjeni polaznicima trećeg doba su veoma posećeni u okviru Univerziteta. Metodika nastave je prilagođena starijima.
- Škola plesa – Ples je trening kondicije gde se vežbaju pokreti koji angažuju sve mišiće, a ujedno se trenira i ravnoteža, pokretljivost, držanje i disanje. U okviru škole uče se svi latino i standardni plesovi, uz dobru zabavu i rekreaciju. Često se za polaznike organizuju plesne večeri.
- Joga – Vežbe joge uz koje se uče i tehnike disanja, koncentracije, vizualizacije i relaksacije doprinose održavanju psiho-fizičkog stanja organizma i očuvanju vitalnosti. Svojim intenzitetom su prilagođene starijim polaznicama.

Pored stalne obrazovne ponude polaznicima se nude i obrazovni programi kraćeg trajanja, kao što su predavanja, tribine, umetničke večeri, radionice, letnje škole, izložbe, izleti, studijska putovanja, promocije, likovne kolonije i sl.

Zahvaljujući veoma bogatoj programskoj ponudi, penzionerima je pružena mogućnost da nauče nešto novo ili upotpune svoja postojeća znanja iz različitih oblasti ljudskog života. U3D svojim polaznicima pruža priliku da se zabave, putuju, ali i da se afirmišu prezentujući svoje radove na brojnim izložbama. Učlanjenjem u likovni klub „Đuro Salaj” omogućeno im je učešće u kolektivnim izložbama kao i organizovanje samostalnih izložbi u galeriji „Akademija 28”. Univerzitet za treće doba nastoji da učešćem na različitim manifestacijama skrene pažnju na programe i aktivnosti koje organizuje i da prezentuje vredne rezultate postignute u svom dosadašnjem radu. Tu se, pre svega, misli na Festival obrazovanja odraslih, Dane stvaralaštva starih ljudi i penzionera i obeležavanje 1. oktobra – Međunarodnog dana starih.

Ishodi aktivnosti i razlozi uspešnosti i održivosti:

Kao motiv za uključivanje na Univerzitet za treće doba najčešće je navođena želja za usvajanjem novih i proširivanjem postojećih znanja, ali i potreba za druženjem i sticanjem novih prijatelja, održavanje i unapređenje psiho-fizičke kondicije, mogućnost izražavanja kroz kreativnost i stvaralaštvo i potreba da se prevaziđe osećaj praznine. Raznovrsnost navedenih motiva pokazuje da Univerzitet za treće doba nije usmeren samo na zadovoljavanje obrazovnih potreba starijih, već da je njegovo postojanje odgovor na brojne životne potrebe ove generacije i da u velikoj meri doprinosi unapređenju kvaliteta njihovog života u celini.

UNIVERZITET ZA TREĆE DOBA – *Mesto gde ste dobrodošli*

Od ideje do realizacije

Među brojnim institucijama koje, uočavajući neophodnost drugačijeg odnosa prema starijima, već više decenija uvode brojne obrazovne aktivnosti sa osnovnim ciljem da penzionerima pomognu da unaprede kvalitet vlastitog života, kvalitetom svojih programa i sadržajima rada izdvajaju se Univerziteti za treće doba. Pokretači inicijative da i Beograd dobije svoj U3D i njegovi osnivači su: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, Redakcija obrazovnog programa TV Beograd i Narodni univerzitet „Braća Stamenković“, pod čijim okriljem je Univerzitet formiran i u okviru koga se od 1989. godine odvija realizacija njegovih programa.

Osnovni cilj obrazovanja na U3D je da se stariji, produbljujući svoja već stečena znanja, reorganizujući svoja iskustva u novim dimenzijama i stičući nova znanja, mobilišu i osposobe da samostalno i samoinicijativno unapređuju kvalitet svog života i života u svojoj okolini. Tako se obrazovanje javlja u funkciji poboljšanja kvaliteta života u starosti i kao sadržaj aktivnosti u trećem životnom dobu. Neposredni zadaci obrazovanja starih na U3D konstituišu se iz polifunkcionalne osobenosti obrazovnog procesa, koji prevazilazi svoje neposredne učinke – sticanje znanja, izazivajući pozitivne efekte u psihološkoj, socijalnoj, kulturnoj, ekonomskoj, zdravstvenoj i drugim sferama života starijih ljudi.

Univerzitet za treće doba u okviru NU „Braća Stamenković“ do 2002. godine bio je jedini program ove vrste u čitavoj našoj zemlji. Na inicijativu Društva za obrazovanje odraslih, Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, pokrenuo je projekat „Širenje mreže Univerziteta za treće doba“, koji je okupio još sedam institucija koje su otvorile svoja vrata za pripadnike trećeg doba. Zahvaljujući tome, od tada su programe U3D mogle da pohađaju starije osobe, ne više samo u jednoj instituciji (NU „Braća Stamenković“ koji je ostao nosilac Mreže U3D) već i u drugim institucijama u Beogradu (NU „Božidar Adžija“, „Đuro Salaj“, a.d. i KOC Čukarica), kao i drugim gradovima: Novom Sadu (Otvoreni univerzitet), Vršcu (Gerontološki centar), Nišu (NU „Pavle Stojković“) i Smederevu (Radnički univerzitet). Pored ove inicijative, čiji su rezultati premašili početna očekivanja, U3D je od samog osnivanja sarađivao sa brojnim kulturno-obrazovnim institucijama, kao i institucijama socijalne zaštite, i to ne samo u Beogradu, već u čitavoj zemlji.

Programska orijentacija U3D

Projektom je predviđena organizacija sadržaja u šest programskih celina, simbolično označenih odgovarajućim bojama, koje pokrivaju najraznorodnije oblasti ljudskog znanja i stvaralaštva. Svaki program obuhvatao je veći broj potprograma, koji su činili osnovu za

formiranje obrazovnih grupa: zeleni program (program očuvanja i unapređenja čovekove okoline), crveni program (program očuvanja i unapređenja čovekovog zdravlja), plavi program (program očuvanja i unapređenja kulturno-istorijskih vrednosti), ružičasti program (program očuvanja umetničkih vrednosti i umetničkih sposobnosti), beli program (program očuvanja i unapređenja jezičke i komunikacijske kulture) i spektar program (program očuvanja i unapređenja veština, manuelne spretnosti i fizičkih sposobnosti).

Budući da je projektom predviđena programska orijentacija Univerziteta za treće doba veoma široko postavljena, odlučeno je da se u prvom semestru formiraju one grupe za koje se pokaže najveće interesovanje prijavljenih kandidata. Na taj način, uvažavajući želje i potrebe onih kojima je ovaj Univerzitet namenjen i poštujući osnovni princip rada Univerziteta za treće doba, koji podrazumeva maksimalno angažovanje polaznika u rešavanju svih važnih pitanja, formirane su tri obrazovne grupe, sa ukupno 45 polaznika: slikarstvo (20 polaznika), engleski jezik (12 polaznika) i zdravstveni program sa rekreacijom (13 polaznika).

Ova tri programa su ostala okosnica interesovanja ljudi u trećem životnom dobu kod nas i kontinuirano su se realizovala tokom svih godina rada U3D i okupljajući najveći broj polaznika. Jedini program koji bi se po broju zainteresovanih polaznika mogao uporediti sa navedena tri programa je obuka za rad na računarima, koji je počeo da se realizuje tek od 1998. godine, za koji do tada nije postojalo gotovo nikakvo interesovanje. Odlazak velikog broja mladih u inostranstvo i potreba njihovih roditelja da putem interneta komuniciraju sa njima učinili su da engleski jezik i računari postanu najtraženiji programi u poslednjoj deceniji.

Bogatstvo programa realizovanih na Univerzitetu za treće doba govori o širini interesovanja pripadnika ove generacije i o njihovim raznorodnim potrebama. Pored već pomenutih, mogu se nabrojati: nemački, francuski, španski i italijanski jezik, rekreacija, joga, škola plesa, muzički programi, istorija hrišćanstva, istorija umetnosti, tkanje, makrame, keramika, duborez, krojenje i šivenje, dekorativno pokućstvo, umetnička fotografija, zdravstveni program, književnost, psihologija, masaža i samomasaza, aranžiranje cveća... Ono što bi posebno trebalo naglasiti je da su često na U3D formirane obrazovne grupe koje su se bavile nekim potpuno novim, neobičnim, malo poznatim obrazovnim sadržajima ili veštinama, što demantuje tvrdnju da ovu generaciju odlikuje tradicionalizam i otpor prema novom i nepoznatom (na primer tai-či, pačvork, škola lekovitog bilja...).

U prilog tvrdnji da je ova generacija otvorenija za prihvatanje novog nego što se to pretpostavlja govori i podatak o raznovrsnosti obrazovnih oblika kroz koje su se navedeni programi realizovali: predavanja, kursevi, „male škole“, seminari, letnje škole, kolonije, izleti i putovanja, izložbe, radionice, promocije i prezentacije, umetničke večeri, filmske i video projekcije, tribine i okrugli stolovi, studijska putovanja i dr. Zainteresovanost, visoka

motivisanost i bogato životno i profesionalno iskustvo polaznika ove generacije uslovalo je aktivnu nasuprot pasivnoj ulozi u samom obrazovnom procesu. Uključivanjem u programe U3D, mnogi su prebrodili krizu penzionisanja, pronašli nova interesovanja i promenili svoj stav prema ovom životnom dobu. Tome svakako doprinose i brojne vannastavne aktivnosti i zajednički programi, kao što su proslava Dana Ćirila i Metodija, obeležavanje Međunarodnog dana starijih, novogodišnji programi, humanitarni programi i dr. čija je osnovna namena da se polaznici različitih studijskih grupa i iz različitih institucija međusobno upoznaju i druže, a neretko i da ostvare trajna prijateljstva, kao i da se zajedničkim aktivnostima razvije duh pripadnosti Univerzitetu kao celini.

U3D: primer dobre prakse

Može se zaključiti da U3D, tokom niza godina svog postojanja uspešno ostvaruje svoje ciljeve i ima značajan udeo u povećanju nivoa kvaliteta života svojih polaznika, pružajući im mogućnost da, kroz učešće u njegovim programima, zadovolje različite životne potrebe. Iako je reč o prevashodno obrazovno-kulturnim programima, njihovim pohađanjem, polaznici ne zadovoljavaju isključivo obrazovne, već i druge ljudske potrebe (za druženjem, socijalnom stimulacijom, očuvanjem zdravlja i dr.). Naime, osim mogućnosti da nauče nešto novo ili upotpune svoja postojeća znanja, U3D svojim polaznicima pruža priliku da formiraju nova prijateljstva, da se zabave, putuju, ali i da se afirmišu prezentujući svoje radove na brojnim izložbama i promotivnim aktivnostima koje su tokom godina njegovog postojanja organizovane.

Ipak, ne treba zaboraviti ni one koji se nisu uključili zbog nedostatka finansijskih sredstava, a imali su vrlo izražena interesovanja i jasno definisane obrazovne potrebe, što svakako ukazuje na potrebu da se institucijama koje organizuju programe U3D pruži adekvatna podrška i materijalna pomoć. Bez takve pomoći, mogućnosti za proširivanje njegovog delovanja, kroz organizovanje novih programa i aktivnosti, poboljšanje uslova rada i stvaranje preduslova za veću dostupnost programa, nisu bile moguće. Uprkos brojnim razvojnim planovima, nepovoljna finansijska situacija, kriza u zemlji i nedostatak šire društvene podrške uslovio je da broj polaznika opadne, da se broj institucija koje realizuju ovaj program smanji u odnosu na raniji period i da Mreža U3D ne ostvari do kraja svoju funkciju.

Uprkos brojnim problemima, pod parolom da je star samo onaj ko ne želi ništa više da nauči, U3D već 22 godine, okuplja sve one koji uz pomoć obrazovanja žele da svoju starost učine lepšom i kreativnijom. U toku svog dvadestdvogodišnjeg postojanja U3D je pohađalo preko 10.000 polaznika, što s obzirom na uslove u kojima se razvijao i radio, dovoljno govori o postojanju stalnog interesovanja polaznika za njegove programe, pa tako i o razlozima njegovog uspešnog rada i uopšte održivosti ovakvog jedinstvenog obrazovnog programa u našoj zemlji, namenjenog isključivo starijim građanima.

Razvijajući svoje programe, U3D je postavio čvrste temelje ostvarivanju koncepcije celoživotnog obrazovanja i učenja u našoj zemlji, skrenuo pažnju šire javnosti na specifičnosti obrazovanja starije populacije, doprineo prevažilaženju predrasuda i razvijanju pozitivnog odnosa prema starosti. Kroz svoju delatnost, postao je vrsta spona između starijih generacija i uslova savremenog života, nudeći starijima neophodna znanja i veštine, omogućavajući im da koriste savremena sredstva komunikacije, pružajući im podršku da ostvare svoje potencijale i izraze svoje talente.

RADIONICA ZA IZRADU PREDMETA OD TERAKOTE

„ZNAŠ LI KOLIKO MOŽEŠ?“

Gerontološki centar Kikinda u okviru Kluba za odrasla i stara lica
Generala Drapšina 99, Kikinda
<http://gckikinda.org.rs>

Milena Radanov, direktor
Vesna Korać, rukovodilac vaninstitucionalne zaštite
Tel: 023/434 675
e-mail: direktor@gckikinda.org.rs

Ciljna grupa:

- Korisnici GC Kikinda
- Članovi Kluba i penzioneri
- Osobe sa invaliditetom
- Učenici nižih razreda osnovnih škola u gradu

Ciljevi:

- Prepoznavanje sopstvenog razvojnog puta kod starijih i invalidnih lica u lokalnoj sredini
- Razvoj ličnih potencijala spremnošću za bavljenjem stvaralačkim i kreativnim radom
- Očuvanje radnih i mentalnih sposobnosti, socijalne i emotivne ravnoteže okupaciono-radnim angažovanjem
- Zadovoljenje socijalnih potreba starijih druženjem i stvaranjem u grupi
- Organizovanje kreativnih radionica koje imaju cilj promocije kulturnog nasleđa, očuvanje tekovina nematerijalne kulturne baštine, očuvanje i prezentaciju starijih zanata, reprodukciju starih rukotvorina sa etno obeležjima

Aktivnosti:

- Radionica izrade suvenira od terakote
- Organizacija prodaje suvenira

Ishodi aktivnosti i razlozi uspešnosti i održivosti:

Pravljenjem suvenira od terakote i prirodnih materijala ostvarena je dobra saradnja sa lokalnom samoupravom koja je prilikom organizovanja tradicionalne manifestacije „Dani ludaja“ kupila suvenire. Sredstva ostvarena prodajom koriste se za odlazak na ekskurziju, nabavku materijala, izlete i druženja. Formiranjem kreativne radionice terakote članovi kluba su postali prepoznatljivi u gradu i šire jer učestvuju na svim gradskim manifestacijama i Etno festivalima u Vojvodini. Lokalna samouprava je budžetom obezbedila sredstva za redovno finansiranje kluba i kreativne radionice.

ŠKOLA GLUME ZA STARIJE

Gerontološki centar Beograd i Udruženje građana „Ignis“
<http://www.ugcb.rs>

Vera Vitezović, dipl.soc.radnik
e-mail: obradovicr@ugcb.rs

Ciljna grupa:

- Osobe preko 60 godina života

Ciljna grupa bili su korisnici Dnevnog centra i kluba za starije „Palilula“, Dnevnog centra i kluba za starije „Čukarica“ i Doma-stacionara za stare u Diljskoj ulici – stariji od 60 godina

Ciljevi:

- Podizanje svesti o potrebama i mogućnostima starijih lica
- Razvoj socijalnog uključivanja kroz kulturni aktivizam

Aktivnosti:

Projekat: „Škola glume za osobe u zlatnom dobu života“ realizovali su Gerontološki centar Beograd i Udruženje građana „Ignis“. Projekat je usmeren na rešavanje problema predrasuda o starijim licima i niskog nivoa svesti o njihovim potrebama. Program je realizovan u periodu od 28. marta do 5. maja 2012. godine u prostorijama dnevnih centara i klubova „Palilula“ i „Čukarica“ i u Domu-stacionaru u Diljskoj. Aktivnosti programa obuhvatile su:

- Motivacionu radionicu za uključivanje u školu glume. (Održane su 3 radionice od po 2 sata, uz učešće 24 starije osobe)
- Škola glume koju je vodio profesionalni glumac (Održana su 3 treninga od po 3 sata, učestvovalo 18 osoba)
- Probe na predstavi „Igrajući žrtvu“ po motivima istoimene drame ruskih pisaca Vladimira i Olega Presnjakova (Učestvovalo 16 osoba)
- Izvođenje predstave (Predstava je izvedena pretpremijerno u Dnevnom centru i klubu za starije „Palilula“ u prisustvu publike koju su činili deca, unuci i prijatelji glumaca-starijih lica i uz medijsku promociju)
- Evaluaciona radionica (Učesnici-glumci zajedno sa rediteljem predstave i 10 gledalaca predstave razmenjivalo utiske sa javnog izvođenja)

Ishodi aktivnosti i razlozi uspešnosti i održivosti:

Zadovoljstvo učesnika-glumaca procenjavano je upitnikom sa petostepenom skalom. Procena se odnosila i na stav o programu i na pozitivan afektivitet. Kod svih učesnika je izražen visok stepen zadovoljstva na kraju programa.

Predstava će biti igrana na festivalu stvaralaštva starijih „Zlatno doba“ (septembar 2012); oformljena je dramska trupa Gerontološkog centra Beograd koja će nastaviti da se bavi pozorišnom aktivnošću, a predstava će biti redovno izvođena.

„DASUN“ – RAZMENA ISKUSTAVA NA UNIVERZITETSKI ZASNOVANOM AKADEMskom OBRAZOVANJU ZA STARIJE ODRASLE U DUNAVSKOM PODRUČJU KAO MOST IZMEĐU NAUKE I GRAĐANA

Projektni tim iz Srbije: Filozofski fakultet – Institut za pedagogiju i andragogiju kao koordinator, u saradnji sa Nacionalnom fondacijom za humanu starost „Dr Laza Lazarević“ i Đuro Salaj – program Univerziteta za treće doba. Pored projektnog tima, u projektu su učestvovali i timovi iz Ulma (Nemačka), Krajove (Rumunija), Sofije i Rusa (Bugarska)

Institut za pedagogiju i andragogiju – Filozofski fakultet
Čika Ljubina 18 – 20, Beograd

Prof. dr Snežana Medić, rukovodilac projekta

Natalija Milošević, koordinator projekta
e-mail: natalija725@yahoo.com

Ciljna grupa:

Osobe trećeg doba – 50 i više godina, zainteresovane za naučno zasnovane obrazovne programe.

Ciljevi:

Cilj projekta bio je razvijanje saradnje između 4 univerziteta (zajedno sa nevladinim organizacijama) iz 3 podunavske zemlje (Bugarska, Rumunija, Srbija), koje bi vodio i savetovao ZAWiW (Centar za opšte naučno kontinuirano obrazovanje pri Univerzitetu u Ulmu, Nemačka), kao i razvijanje koncepta akademskog programa kontinuiranog obrazovanja za starije odrasle kao most između nauke i građana.

Specifični ciljevi projekta:

- Razvijanje univerzitetski zasnovanih obrazovnih programa za ciljnu grupu starijih odraslih i omogućavanje njihove pristupačnosti za javnost u saradnji sa obrazovnim i kulturnim udruženjima.
- Definisanje (putem analiza organizacija, nastavnika i predstavnika ciljne grupe) i implementiranje uslova koji neguju kvalitet ponuda doživotnog učenja za starije odrasle na partnerskim univerzitetima u podunavskom regionu.
- Pružanje mogućnosti starijim odraslima da se dalje obrazuju, da prodube svoje kompetencije i implementiraju ih u nove, smislene zadatke.
- Iniciranje i dokumentovanje razmene primera prakse među institucijama za obrazovanje starijih.

- Građenje osnove za buduću saradnju i mreže obrazovnih institucija i nevladinih organizacija u dunavskom regionu.

Aktivnosti:

- Razvijanje kriterijuma i analiza strukture i situacije lokacija partnerskih organizacija – univerziteta i nevladinih organizacija
- Razvijanje Internet sajta projekta
- Razvoj instrumenata evaluacije za analizu akademskih programa kontinuiranog obrazovanja
- Razvoj koncepta za svaki univerzitet i nevladinu organizaciju – učesnike na projektu – za implementaciju akademskog programa kontinuiranog obrazovanja u sopstvenom institucionalnom kontekstu
- Redovna razmena informacija putem mailing-lista i video konferencija
- Implementacija koncepta jednodnevnih pilot projekata – tzv. Akademskog dana (minimalan broj učesnika – 50, starosti 50+) u saradnji sa partnerskim nevladinim organizacijama
- Dvodnevni evaluativni sastanak na Beogradskom univerzitetu

Kada je u pitanju koncept samog Akademskog dana, postojala su dva dela aktivnosti. Prvom delu su svi učesnici zajedno prisustvovali u amfiteatru Fakulteta, slušajući uvodnu reč o Akademskom danu i DASUN projektu, kao i dva predavanja o obrazovanju odraslih i psihologiji zrelog doba i starenja. U drugom delu učesnici su bili podeljeni u četiri grupe, formirane na osnovu ličnog izbora radionice na početku dana.

Ishodi aktivnosti i razlozi uspešnosti i održivosti:

Na osnovu evaluativnih upitnika, koji su učesnicima Akademskog dana podeljeni na kraju aktivnosti, došli smo do rezultata i zaključaka da je generacija trećeg doba zainteresovana za obrazovne programe, u ovom slučaju – akademski zasnovane, koji mogu da odgovore na njihova interesovanja, doprinesu njihovom boljem uključivanju u društvo i praćenju modernih tokova društva, kao i međusobnoj razmeni ideja i znanja. Na osnovu njihovih predloga, iznetih u pomenutom upitniku, uvideli smo za koje oblasti su najviše zainteresovani pripadnici generacije trećeg doba, kao i šta bi trebalo drugačije i bolje uraditi naredni put. Ono što je jasno jeste da su učesnici Akademskog dana izrazili želju da se ovakav događaj ponovi i da traje duže.

Ono što svedoči o uspehu ovog programa svakako jeste:

- Formiran koncept akademskih programa kontinuiranog obrazovanja za starije odrasle kao most između univerziteta i građana
- Internet sajt DASUN projekta
- Izveštaji o rezultatima analize sa svake partnerske lokacije
- Dokumentacija sa rezultatima evaluacije u vidu brošure.

ŠKOLA LEKOVITOG BILJA

Udruženje ljubitelja lekovitog bilja „Nana“ Bor

Stana Perčić, organizator

Tel: 030/420 120

Ciljna grupa:

- Učenici osnovnih i srednjih škola Bora
- Stariji stanovnici sela Gornjane u okolini Bora

Ciljevi:

- Prenosenje znanja o lekovitom bilju sa starijih na mlađe generacije
- Upoznavanje stanovnika sela Gornjane sa prirodnim resursima – lekovitim biljem u njihovom okruženju
- Razvijanje međugeneracijske saradnje i učenja

Aktivnosti:

Edukacija mladih i ostalih zainteresovanih je stalna aktivnost Udruženja ljubitelja lekovitog bilja „Nana“ Bor. Edukacija obuhvata sledeće aktivnosti:

- Predavanja i prezentacije – vrste lekovitog bilja, sakupljanje, gajenje i njihova upotreba
- Terenski rad – prepoznavanje, branje i sušenje lekovitog bilja
- Praktičan rad – priprema čajeva i drugih preparata od lekovitog bilja

Ishodi aktivnosti i razlozi uspešnosti i održivosti:

Polaznici škole kao i stanovnici sela pokazali su veliko interesovanje i motivaciju da saznaju što više o lekovitom bilju i njegovoj pravilnoj upotrebi.

Stanovnici sela, posebno oni koji se bave seoskim turizmom uneli su skupljanje lekovitog bilja u svoju turističku ponudu.

Teme o lekovitom bilju, u različitom obimu, postale su stalni sadržaji Ekološke škole Gornjane, koja se u kontinuitetu realizuje svake godine.

INFORMATIČKA OBUKA STARIJIH LICA

Gerontološko društvo Bor
Penzionerska 1, Bor

Ana Davidovski
Tel: 065/9617 499
e-mail: davidovskaana@yahoo.com

Kompjuter centar Bor – Školski centar
Goran Vidović

Ciljna grupa:

- Osobe preko 65 godina

Ciljevi:

- Stvaranje uslova za bolju komunikaciju i edukaciju starijih u funkciji aktivnog starenja
- Razvoj modela atraktivnog programa informatičke obuke starijih prilagođen njihovim potrebama, interesovanjima i mogućnostima

Aktivnosti:

Nedovoljna uključenost starijih ljudi u obrazovanje za treće doba, nedovoljno poznavanje i korišćenje IKT u svakodnevnom životu i nepostojanje programa informatičke obuke prilagođenih potrebama, interesovanjima i mogućnostima starijih ljudi uslovile su potrebu za osmišljavanjem i realizacijom intenzivne obuke starijih ljudi za korišćenje IKT, posebno interneta u svakodnevnom životu.

Tematske oblasti obuke su:

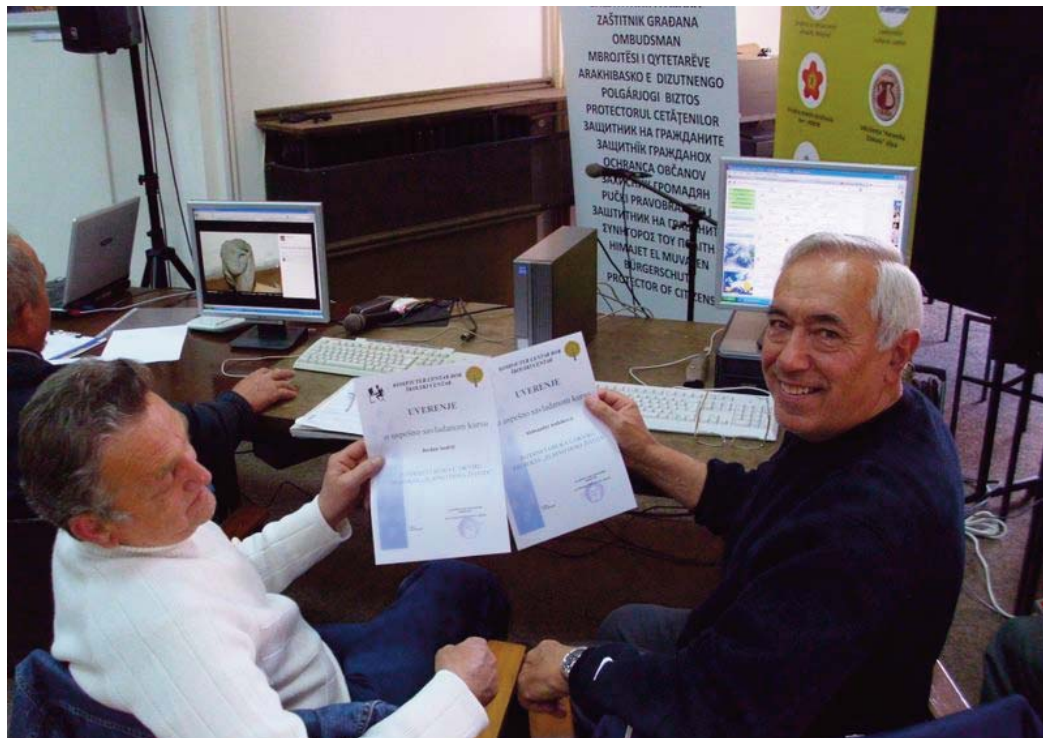
- Osnovi elektronskih komunikacija putem Interneta
- Elektronska pošta
- Internet pretraživači
- Društvene mreže

Obuka se prvenstveno zasnivala na praktičnim vežbama polaznika u korišćenju različitih mogućnosti Interneta za obrazovanje, informisanje, učešće u odlučivanju, međusobnu komunikaciju starijih, komunikaciju sa porodicom, javnim ustanovama, zdravstvenim ustanovama, organima uprave i dr.

Ishodi aktivnosti i razlozi uspešnosti i održivosti:

Obučena je grupa starijih ljudi da uspešno koristi IKT za komunikaciju sa porodicom i prijateljima i da putem elektronskih komunikacija efikasno komunicira sa državnim i lokalnim organima vlasti, javnim preduzećima, koristi servise elektronskog bankarstva, trgovine i dr.

O ishodima i uspešnosti aktivnosti govore početno interesovanje polaznika obuke, porast interesovanja i motivacije u toku obuke, postignuti rezultati obuke i evaluacije, kao i opredeljenje nekoliko društvenih organizacija koje okupljaju ili rade sa starijim licima da pokrenu inicijativu i podrže stalni program informatičke obuke starijih kao jedan od obaveznih sadržaja obrazovanja ove kategorije stanovnika Bora.

Pismo učesnika radionice

Informativna obuka za stara lica je u toku.

Prvi klik je učinjen 9. 4. 2012. g. sa početkom u 10 časova i to u okviru projekta „Zlatno doba života“ čiji je cilj smanjenje diskriminacije prema starim licima, i njihovo uključivanje u društveni život.

Matori je krenuo na prvi čas osnovnog obrazovanja.

Put pod noge, noge brže gaze od sede glave.

Asfalt je sveže umiven, vreme pro hladno, zubato ali idealno za džabalebaroš.

„Matori, gde si se uputio? Imam utisak da hodaš, a glava ti je u oblacima“!

„E moj Đoko, na velikim sam mukama, krenuo sam dobrovoljno u osnovnu školu „Klik“.

„Pa kakva je to osnovna škola „Klik“?

„Znaš to, ti pritisneš dugme ili klikneš mišem i ceo svet ti je na dlanu.“

Osnovna škola „Klik“ je u sali narodne biblioteke u Boru, gde je poređano mnogo stolica a malo đaka. Za matorog to je kao bog i šeširdžija i u hodu se preslišava „... šta li će to njemu... biće smešan... nepismen je... i prava tabula rasa za tu vrstu skalamerije...“

Predstavnici „Medija centra“ - Borski info centar, u liku Gorana i kamermana dočekuju i pokazuju prvacima gde da sednu uz reči: „Izvolte sedite, da se upoznamo“. Dobrodošlica počinje identičnim: „Vi ste?“, pružanje ruke i molba za popunjavanje prijave koju treba potpisati.

Doterane bakice i matori su potpisali a ne znaju ni sami šta.

Goran je teatralno u detalje objašnjavao funkciju interneta: „To je sada moderno, pritisneš dugme, kupiš nameštaj, platiš kiriju....“.

Na velikom platnu pojavile su se ispisane poruke, šifre, enigme: kopijuter, hardver, softver...

„Opa, bato! Iz neba pa u rebra iz papuča u svet i ode penzija na doboš!

„Kliknite, ovde, danas a sutra platite“!

„Baš lepo, evo male zanimacije umesto partije tablica“!

Mladić je nastavio svoju besedu: „Danas da se upoznamo, da vidim šta znate a Vi samo kliknite“, „Sutra ozbiljno radimo“

Matori nešto beleži i pita specijalistu za lekovito bilje: „Cano, šta ćeš ti u prvi razred“?

„Ja sam pripremila knjigu od 400 stranica: „Priroda i lekovito bilje“ i hoću da komuniciram sa svetom. A ti?“

„Ja hoću da ovu skalameriju koristim kao pisaću mašinu i da to gluvarenje odštampam“.

Dijalog je prekinut Goranovim rečima: „Vidimo se sutra u 12 sati“.

Matori kao pokislo pseto vratio se kući, a žena sa praga reče: „Rekla sam da to nije za tebe, nemaš ti živce za to i ripaće ti pritisak“.

Matori je nešto promrmeljao ali nije za ovu pisanijadu.

* * * *

Matori je svoja gluvarenja stavio na ovaj prazan papir. Računar je više od mašine. Dajete mu podatke, on ih obrađuje i vraća vam rezultat.

Evo jedne životne epizode: davne godine, sin je završio fakultet „Kompijuter i pravda“, majka je sinu kupila skalameriju kao nagradu i upita ga: „Sine čula sam da je ova mašina svezajuća“

„Da mama, sada ćeš sama da se uveriš!“

Sin je dao određene porodične podatke, računar je ... trapa... trapa... i odštampao je podatke o roditeljima. Sin se iznenadi i reče: „E zajebo si se moj otac je umro pre pet godina“.

Skalamerija opet... trapa... trapa... i izbacuje novi tekst na papiru: „Muž vaše majke je umro pre pet godina a vaš otac peca ribu na Floridi.

Naravoučenje:

Čuvajte se ... trapa... trap jer će te isterati lava iz grma...

** * * **

Matori prelistava malu knjižicu „Mali vodič u svet računara 2003.“ i beleške od Goranove besede.

Matori je zapamtio: delovi računara su: kućište, tastatura i miš.

Skalamerija je tehnička oprema, vidni delovi su: kućište, monitor, priključci a to ti je HARDVER.

Softver je mozak, obrađuje podatke koji dobija od operatora i rezultate vraća preko monitora i štampača.

Har i sof su u funkcionalnom smislu i jedan bez drugog ne mogu.

Šta se nalazi u kućištu: procesor, hard disk, memorija, dugme za uključivanje, pa cd rom, grafička kartica...

Tastaura je ulazni uređaj i osnovni uređaj za unošenje podataka, fizička veza između korisnika i računara.

Numerička tastatura služi za upis broječnih podataka i kretanje dokumenata.

I još nekoliko velikih reči: NOME, END, ENTER, DELETE, SPACE...

A da miš! Miš je ulazni uređaj i osnovni uređaj za davanje komandi.

Klikneš jednom, klikneš dva puta i šta si kliknuo ispašće na monitoru. Pa opet klikneš i dobiješ kursor a potom ideš na štampanje.

Matori se zbunio kod „ softvera“ jer je morao da uči nova slova, nove reči pa teško lomi jezik a to su: windoes 5, word 3, excel, igrice, pretraživač...

Matori je stao i počeo da razmišlja o čemu je govorio Goran: „Zašta služi pretraživač?“.

Ovde se prekida gluvarenje jer niko nije govorio da li ova skalamerija može da radi ako nije priključena na elektro mrežu.

Evo jedne dogodovštine iz 20. veka.

Ameri su raspisali tender za proizvodnju električne stolice. Piroćanci su pobedili na istom i u vrlo kratkom roku proizveli i montirali savremenu „giljotinu“.

Komisija za egzekuciju je završila svoj posao, osuđenik je vezan, sveštenik je držao slovo o praštanju grehova a dželat je pritisnuo crveno dugme. Komisija je napustila mesto

egzekucije ali odjednom se čula vriska: „...jao, jao...” Ameri su stali i pitaju se međusobno šta se to dešava. Odgovor je bio: Dotepravaju ga! Zašto? Nema struje! ...i motka zameni električnu stolicu.

* * * *

Radionica je uspešno završila sa radom, svi su zadovoljni i svi matori su dobili određene sertifikate.

Matori nije prisustvao svečanoj dodeli i zatvaranju jer je imao nezvane goste na svojoj pojati i dok je čekao policijsku ekipu igrao se sa svojom malom „nokiom” i u jednom trenutku i otvorio prozor pa je dobio reč pretraživač, pa hrabro kliknuo i ugledao Google. „Šta ovo bi” upita samog sebe. „Pošao sam da učim da pišem i štampam tekst a ja odo u svet. Hajde matori gluvari preko ove mreže”. Pre nego što je pritisnuo klik primetio je da u džepu nema dovoljno para. Niko nije rekao koliko košta taj klik preko ove mreže.

* * * *

Umorio se od napornog učenja i rada pa je dremuckao u vreme borskog dnevnika. U jednom trenutku čuo je spikera kako govori, pogledao je a na ekranu je video sertifikat na svoje ime.

Klik, klik i ode na internet. Snaša je krenula po vodu, a otišla na vašar.

Matori samo kliknite i bićete manje otpisani pred vama je zlatno doba života.

Božidar Jovanović
učesnik radionice

MANIFESTACIJA „SUNČANA JESEN ŽIVOTA“

Gerontološki centar „Novi Sad“ - RJ Klubovi za stara i odrasla lica
Fruškogorska 32, Novi Sad
[Http://www.gerontns.rs](http://www.gerontns.rs)

Dr Vesna Matić, rukovodilac RJ
Tel: 021/450 266
Fax: 021/6350 782
e-mail: klubovi@geront.co.rs

Ciljna grupa:

- Stariji građani - članovi Klubova sa područja grada i prigradskim naseljima

Ciljevi:

- Senzibilizacija javnosti za pitanja starosti i starenja
- Ohrabrivanje starijih sugrađana za aktivniji život u starosti

Aktivnosti:

Sve aktivnosti su organizovane u cilju negovanja proaktivne uloge starijih osoba i njihove međusobne solidarnosti. To podrazumeva angažovanje najpopularnijih i najvitalnijih starijih osoba koje klupske ciljeve doživljavaju kao sopstvene, kao i ohrabrivanje ostalih članova za učešće u brojnim aktivnostima prema ličnom izboru. Svim nagrađenim učesnicima i istaknutim pojedincima i grupama se na svečan i promotivan način dodeljuju pehari i priznanja. Aktivnosti manifestacije su raspoređene u sledeće kategorije:

Sportsko-rekreativne aktivnosti

- sportski turniri pojedinačnog i ekipnog karaktera: pikado, šah, domine, pločice, alke, tablić i remi

Aktivnosti usmerene na održavanje i vežbu intelektualnih veština

- takmičenja u kvizu i rešavanju ukrštenih reči i rebusa

Radno-okupacione aktivnosti

- organizovanje likovnih radionica na kojima se vrši obuka u raznim likovnim tehnikama i organizovanje izložbe slika članova Klubova
- organizovanje literarnih programa i susreta
- organizovanje izložbi ručnih radova članica u nekoliko klubova

Kulturno-zabavne aktivnosti i sadržaji

- organizovane posete Srpskom narodnom pozorištu
- nastupi horskih i folklornih grupa članova klubova
- gostovanja kulturno-umetničkih društava, predškolskih i školskih ustanova

Zdravstveno-preventivni rad

- usluge merenja krvnog pritiska i nivoa šećera u krvi, kućne posete starim i bolesnim članovima klubova

Ishodi aktivnosti i razlozi uspešnosti i održivosti:

Aktivnosti su naišle na izuzetan odziv kod starijih lica tako da je broj učesnika iznosio oko 3.500. Kroz internu evaluaciju učesnici su iskazali izrazito zadovoljstvo aktivnostima i programima. Lokalna uprava je prepoznala značaj i kvalitet manifestacije tako da je ona postala sastavni deo planiranja budžeta grada.

„IKEBANA“- ARANŽIRANJE CVEĆA

Gerontološki centar Bačka Palanka
Banatska 4, Bačka Palanka
<http://www.gerocbp.org.rs>

Nada Julinac, direktorka ustanove
Tel: 021/6040 423; 063/511 948
e-mail: gerocbp@eunet.rs

Ciljna grupa:

- Korisnici usluga smeštaja u ustanovama socijalne zaštite
- Sugrađani opštine Bačka Palanka

Ciljevi:

- Prezentacija i promocija radnih i okupacionih aktivnosti koje se organizuju tokom godine u ustanovama socijalne zaštite

Aktivnosti:

Program je tradicionalnog karaktera, održava se jednom godišnje od 2008. i obuhvata sledeće aktivnosti:

- Prijem gostiju (osamnaest ustanova – gerontološki centri, domovi za stara i odrasla lica, domovi za lica ometena u mentalnom razvoju, domovi za duševno obolela lica RS i Socijalno-gerijatrijski centar iz Banja Luke)
- Postavljanje i aranžiranje izložbenog prostora
- Obilazak štandova, druženje korisnika domaćina i gostiju i građana
- Radionica izrade cvetnih aranžmana od prirodnog cveća u saradnji sa privatnim cvećarima iz Bačke Palanke i Bačkog Petrovca
- Pozdravna reč direktora ustanove
- Dolazak njegove ekselencije gospodina Tošia Cunozakija, ambasadora Japana i članova iz lokalne uprave, razgledanje postavke i obraćanje njegove ekselencije gospodina ambasadora skupu
- Kulturno-umetnički program – nastup KUD „Abrašević“, Škola klasične gitare „Akord“ i Ivana Pejović solista, Muzička škola „Stevan Hristić“ i korisnici Gerontološkog centra iz Bačke Palanke
- Zatvaranje manifestacije

Ishodi aktivnosti i razlozi uspešnosti i održivosti:

Građanima Bačke Palanke su približene aktivnosti i način života u ustanovi Gerontološki centar Bačka Palanka. Veliki broj učesnika, bogatstvo korišćenih materijala u radu, originalnost u izradi, način i raznovrsnost svake pojedinačne postavke ukazuje na dobro osmišljen i strukturiran radno-okupacioni tretman korisnika u ustanovama. Veliki broj posetilaca manifestacije, kao i njen međunarodni karakter s obzirom na goste iz Republike Srpske i Hrvatske ukazuje na uspešnost događaja. Poslednja manifestacija je bila deo opštinske manifestacije Dani japanske kulture što ukazuje na povezanost događaja sa lokalnom zajednicom i ostalim dešavanjima.

REALIZACIJA PROJEKTA „DIJALOG ORGANIZACIJA CIVILNOG DRUŠTVA NA ZAPADNOM BALKANU“

Projekat finansiraju Evropska unija i organizacija AGE UK iz Velike Britanije

Crveni krst Srbije i mreža HumanaS
<http://www.redcross.org.rs/>
Simina 19, Beograd

Nataša Todorović, stručni saradnik
Tel: 062/8801513
e-mail: natasa@redcross.org.rs

Dr Milutin Vračević, stručni saradnik
Tel: 062/8801533
e-mail: milutin@redcross.org.rs

Ciljna grupa:

- U Republici Srbiji Crveni krst Srbije i mreža HumanaS inicirali su organizovanje 48 grupa samopomoći koje okupljaju 462 starije osobe. Ove grupe organizovane su u različitim sredinama (selima, gradovima i prigradskim naseljima), u nekim sredinama okupljaju starije osobe različite nacionalnosti i različitog obrazovnog nivoa, a postoji i jedna grupa koja se nalazi u kolektivnom centru (radi se o izbeglicama iz Hrvatske i raseljenima sa Kosova). U grupama su aktivni stariji preko 65 godina.

Ciljevi:

- Da stariji unaprede kvalitet života sebi i drugim starijim ljudima u zajednici
- Da stariji ljudi postanu aktivni subjekti u rešavanju problema u svojoj lokalnoj zajednici

Aktivnosti:

Radi se o IPA projektu koji se realizuje u tri države – Albaniji, Bosni i Hercegovini i Srbiji. Projekat se realizuje u 25 opština u Srbiji. Usmeren je na motivisanje starijih da se uključe u aktivnosti lokalne zajednice i u rešavanje problema koji se njih tiču. Stariji se motivišu da identifikuju probleme u lokalnoj zajednici i da sami ili u partnerstvu pokušaju da reše probleme.

Grupe samopomoći sastaju se u proseku dva puta mesečno, ali ima i onih koje se sastaju svake nedelje. Najčešće teme su zdravstveno stanje i visoke cene lekova, kao i neadekvatna pozitivna lista lekova, pored toga stariji se žale i na neljubaznost zdravstvenih radnika. Tema o kojoj pričaju je i siromaštvo starijih, male penzije i mala

socijalna davanja. Ostale teme tiču se rešavanja konkretnih problema u lokalnoj zajednici i rešavanja pojedinačnih problema članova grupa i samih starijih u njihovom okruženju. U nekim slučajevima problemi se rešavaju uz asistenciju organizacija civilnog društva.

Ishodi aktivnosti i razlozi uspešnosti i održivosti:

Stariji su motivisani da preuzmu inicijativu za rešavanje problema u lokalnoj zajednici. Sa sastanaka grupa pokrenuto je nekoliko uspešnih inicijativa.

Crveni krst Trstenika organizuje grupu u selu Gornji Dubič koje je u brdsko planinskom delu opštine (u kome žive uglavnom stariji) i gde je identifikovan problem sa autobuskim prevozom koji im je preko potreban. Pre izvesnog vremena ukinuta je jedina autobuska linija za njihovo selo i oni sada nisu u mogućnosti da idu do obližnjeg grada na specijalističke preglede ili da idu da plaćaju račune. Dogovoreno je da se stariji iz ovog sela obrate mesnoj zajednici i lokalnoj samoupravi povodom ponovnog uspostavljanja prevoza.

U Vrbasu Crveni krst Vrbasa organizuje grupu od 10 starijih žena. Jedna od ideja, o kojoj se razgovaralo je izgradnja klupa na šetalištu između dve gradske pijace (što znači dva različita kraja glavne ulice), koju najčešće koriste starije osobe. Tokom narednog meseca razmotriće se realnost i opravdanost moguće inicijative, kao i uključivanje partnera u realizaciju ideje (Udruženje penzionera, Mesne zajednice).

U Boru NVO Amity ima grupu od 14 starijih ljudi, koji se sastaju u prostorijama Udruženja građana „Kokoro“, jednom nedeljno. U grupi je 11 žena i 3 muškarca. Članovi grupe su stari iz domicilne, izbegličke i internoraseljeničke populacije. Nakon konstatacija većina članova grupe ističe kao jedan od zajedničkih problema, na koji nailaze, gužve u biohemijskoj laboratoriji u Domu zdravlja (često tu čeka po 100-150 ljudi u jednoj prostoriji, bez ventilacije, a u kojoj je samo 20 stolica). Inicirali su zajedničku akciju: pisati apel Domu zdravlja Bor da za potrebe čekaonice u biohemijskoj laboratoriji odrede još jednu prostoriju i obezbede više stolica za sedenje. Po mogućstvu i da obezbede ventilaciju prostora.

U nekim sredinama (Negotin) članovi grupa su se dogovorili da naprave spisak ugroženih starijih koji nemaju nikakva primanja i žive sami i da ih predlože za dobijanje paketa hrane i higijenskih sredstava. Istaknut je i problem socijalne izolacije starijih i usamljenosti starijih i loš odnos sa decom i unucima. U Paraćinu sastancima grupa samopomoći prisustvuje Omladinska terenska jedinica Crvenog krsta koja ima zadatak da zakazuje preglede lekara članovima grupa i promoviše međugeneracijsku solidarnost. U Velikoj Plani grupa se podelila na pokretnije i manje pokretne i pokretni pomažu manje pokretnima u sređivanju bašte i dvorišta.

Razlozi uspešnosti projekta su:

Održivost (za njegovu realizaciju nije potrebno puno novca već samo na početku motivisati starije i obezbediti im prostor za sastajanje i malo posluženja).

Fleksibilnost (projekat nije rigidan već omogućava samim starijim osobama da iz svoje perspektive artikuliraju probleme na koje nailaze u lokalnoj zajednici i ponude moguća rešenja).

Aktivizam i socijalno uključivanje starijih (projekat može da se posmatra i kao platforma za zagovaranje od strane samih starijih, koji na ovaj način postaju aktivni u lokalnoj zajednici zagovarajući promene koje bi dovele do povećanja kvaliteta života starijih osoba).

Solidarnost (pre svega među samim starijim osobama ali postoji i aspekt međugeneracijske solidarnosti, jer neki od identifikovanih problema od strane starijih tiču se poboljšanja kvaliteta života mladih u njihovoj lokalnoj zajednici).

VOLONTERSKI SERVIS ZVEZDARA

<http://www.zvezdara.com/lokalna-samouprava/kancelarije/vsz.html>
Bulevar kralja Aleksandra 395, Beograd

Mr Radmila Urošević, pomoćnik šefa Odeljenja za društvene delatnosti
i koordinator Volonterskog servisa Zvezdare

Tel: 011/2864 426

e-mail: volonterski.servis@zvezdara.org.rs

Ciljna grupa:

- Starija, nemoćna i lica sa invaliditetom koja žive bez porodičnog staranja, kojima je potrebna podrška u svakodnevnom funkcionisanju i koji žele da unaprede kvalitet svog svakodnevnog života kao i samo učešće u volonterskim aktivnostima

Ciljevi:

- Postizanje višeg stepena zadovoljstva i kvaliteta svakodnevnog života starijih sugrađana
- Aktuelizacija njihovih problema
- Pronalaženje i primena modela ličnog i socijalnog aktivnog odnosa starijih prema sebi i okruženju
- Participacija samih građana u pronalaženju rešenja
- Unapređenje međugeneracijske saradnje
- Razvijanje ideje volontiranja kod svih generacija

Aktivnosti:

Reč je o nizu besplatnih socijalnih usluga/aktivnosti koje organizuje GO Zvezdara na teritoriji svoje opštine u kućnim uslovima korisnika, prostorijama VSZ ili van Servisa:

- Volonterska pomoć i podrška u samostalnom svakodnevnom životu u kućnim uslovima
- Volonterska stručna pomoć u Savetovalištu za starija lica, individualno ili radioničarskim aktivnostima
- Organizovanje sadržaja iz oblasti sporta/rekreacije, kulture i sl.
- Pomoć i podrška putem telefona

Ishodi aktivnosti i razlozi uspešnosti i održivosti:

Za 15 meseci rada broj zainteresovanih je sve veći, korisnici koji su obuhvaćeni navedenim aktivnostima izražavaju zadovoljstvo pruženim uslugama, sami imaju potrebu da Volonterskom servisu uzvrate svojim doprinosom. U individualnom praćenju svakog korisnika evidentiran je aktivniji pristup sopstvenom životu, manje su skolni depresiji i manje socijalno izolovani.

Organizovanju volonterskih aktivnosti zaposleni u opštini Zvezdara pristupili su ozbiljno i profesionalno. S jedne strane odabir angažovanih kandidata za volontere i njihova kontinuirana edukacija postigla je održivo i stabilno volontersko jezgro, a s druge strane organizovanje i pružanje usluga neposredne socijalne zaštite je uključeno u Strategiju razvoja socijalne zaštite GO Zvezdara do 2015. godine.

„ZAUSTAVIMO DISKRIMINACIJU STARIJIH I PODRŽIMO AKTIVNO STARENJE“

Projekat realizuje Fondacija Centar za demokratiju u partnerstvu sa nevladinom organizacijom Snaga prijateljstva Amity i u saradnji sa Unijom poslodavaca Srbije i Opštinom Zvezdara. Projekat je podržan od Delegacije Evropske unije u Republici Srbiji u okviru projekta „Podrška civilnom društvu“ koji finansira EU.

Fondacija Centar za demokratiju
Kraljice Natalije 70/II, Beograd
<http://www.centaronline.org/>

Tijana Kljajević
Tel: 011 3627 780
e-mail: tijana@centaronline.org

Ciljna grupa:

- Opšta javnost
- Poslodavci
- Nezaposlena starija lica
- Starije osobe/penzioneri
- Mladi aktivisti političkih stranaka

Ciljevi:

Jačanje socijalne kohezije i prevazilaženje diskriminacije starijih lica kroz reafirmisanje njihovog socijalnog kapitala i njihovih kapaciteta koji su važan doprinos razvoju Srbije.

Aktivnosti:

Projekat je posebno usmeren ka:

- Generisanju podrške javnosti za starije osobe i borbi protiv diskriminacije ovih osoba kroz senzitivizaciju građana za problem starizma (diskriminacije po osnovu godina) i koncept aktivnog starenja, smanjenjem stereotipa i predrasuda vezanih za godine.
- Podizanju svesti poslodavaca o tome da iskustvo, znanje i potencijali starijih radnika mogu značajno doprineti produktivnosti i uspehu njihovih preduzeća, ali i nezaposlenih starijih lica o tome kako da uvere potencijalne poslodavce da njihovo dugogodišnje iskustvo može biti korisno za biznis.
- Upoznavanje penzionera sa konceptom aktivnog starenja kroz promociju volonterskog rada i drugih formi aktivnog življenja.

Glavne aktivnosti koje su realizovane tokom 12 meseci su sledeće:

- Kampanja protiv diskriminacije starijih (kroz različite medijske aktivnosti, plaćene oglase, direktne akcije i sl.)
- Istraživanje o diskriminaciji starijih
- Trening za nezaposlene radnike preko 50 godina starosti
- Konferencija o prevazilaženju diskriminacije starijih lica prilikom zapošljavanja i na radu uz učešće predstavnika sva tri sektora
- Radionica o aktivnom starenju kao načinu prevazilaženja socijalne isključenosti penzionera
- Intergeneracijski dijalog (između starijih lica i mladih aktivista političkih stranaka) u lokalnoj zajednici

Ishodi aktivnosti i razlozi uspešnosti i održivosti:

Targetirano je putem nacionalnih i lokalnih medija 500.000 građana, 40 poslodavaca direktno je učestvovalo na projektu, 30 nezaposlenih starijih radnika je osnaženo za aktivno traženje posla. 60 penzionera je uspešno prošlo kroz radionice o aktivnom starenju, 30 mladih političkih aktivista učestvovalo je u intergeneracijskom dijalogu.

Projekat je uspeo da utiče na nacionalnom i lokalnom nivou na više načina. Targetirani su korisnici kao i donosioci odluka. Koncept aktivnog starenja bio je promovisan kroz razne akcije, kampanje i strategije budućeg delovanja. U prvi plan javnosti stavljene su teme kao što su:

- Borba protiv diskriminacije nad starijima i potenciranje činjenice da aktivno starenje dovodi do kohezije u društvu.
- Ekonomska održivost. Podrška aktivnom starenju kao način na koji bi ljudi posle završetka radnog veka i dalje mogli da doprinose razvoju ekonomije jednog društva.
- Tokom projekta uticali smo na konkretne donosiocje odluka da pokrenu inicijative za rešavanje postojećih problema i unapređenje položaja starijih u našem društvu. Na lokalnom nivou pokušali smo da predstavimo primere dobre prakse (npr. Opština Zvezdara) i da predložimo kako jedno društvo može da dobije korist od brige za svoje starije sugrađane.

OBUKA ZAPOSLENIH U SOCIJALNOJ ZAŠTITI: „EFIKASNA KOMUNIKACIJA SA STARIMA“

Gerontološki centar Novi Sad
Fruškogorska 32, Novi Sad
[Http://www.gerontns.rs](http://www.gerontns.rs)

Maja Babić, psiholog
Tel: 064/186 1326
e-mail: maja.b@sezampro.rs

Isidora Petković, psiholog
Tel: 063/587 875
e-mail: tejana@neobee.net

Ciljna grupa:

- Zaposleni u ustanovama socijalne zaštite koji u svom poslu imaju kontakt sa starijim osobama
- Indirektni korisnici su starije osobe, korisnici usluga socijalne zaštite

Ciljevi:

- Povećanje profesionalnih kompetencija relevantnih za oblast zaštite starijih (sticanje komunikacijskih znanja i veština za primenu integralnog pristupa u zbrinjavanju starijih i adekvatnom zbrinjavanju njihovih potreba)

Aktivnosti:

Početna pretpostavka ideje potrebnosti ovakve edukacije je da stereotipi, nedostatak empatije, nepoznavanje prepreka u komunikaciji i karakteristika starenja dovode do sindroma sagorevanja kod osoblja a pasivizacije i negativizma kod starijih.

- Trening trenera
- Obuka zaposlenih u ustanovama socijalne zaštite

Sadržaj obuke „Efikasna komunikacija sa starijima“ se sastojao od sledećih tematskih celina:

- Motivacija polaznika
- Definicija, komponente i svrha komunikacije prilagođene starijima
- Upoznavanje sa preprekama u komunikaciji
- Vežbanje empatije i aktivnog slušanja
- Uputstva za komunikaciju sa dementnim osobama
- Bihejvioralne intervencije i konkretni postupci koji mogu koristiti u radu

Ishodi aktivnosti i razlozi uspešnosti i održivosti:

Učesnici radionice su visoko procenili održan trening. Radioničarski način rada, male grupe, motivisanost učesnika i potreba za uspešnijom komunikacijom sa starijima su neki od razloga uspešnosti obuke. Polaznici su izvestili o subjektivnom doživljaju veće profesionalne kompetencije i lakšem izlaženju na kraj sa stresnim situacijama u radu i uspešnijem odabiru adekvatnih reakcija u problemskim situacijama.

Na zadatim testovima znanja i evaluacionim upitnicima polaznici su pokazali visok nivo usvojenog gradiva/veština (od 75% do 95% u zavisnosti od oblasti) i visoko zadovoljstvo sadržajem, organizacijom i prezentacijom obuke (prosečno za sve grupe koje su prošle obuku oko 4,40 u rasponu 1-5 gde je minimalan skor povezan sa najmanjim a maksimalan sa najvećim zadovoljstvom).

Radionice se kontinuirano održavaju već pet godina u Gerontološkom centru Novi Sad i drugim domovima u Pokrajini i Republici. Treneri koji su obučeni od strane autorki obuke takođe obavljaju obuku u svojim ustanovama. Obuke se i dalje organizuju i izvode, kontinuirano, tokom cele godine sa letnjom pauzom od dva meseca. Plan je da obuka traje dok god ne obuhvati sve osoblje Gerontološkog centra Novi Sad i drugih ustanova socijalne zaštite (nalazi se u katalogu Akreditovanih programa obuke resornog ministarstva).

NOVI MODEL ODGOVORNE SOCIJALNO-HUMANITARNE OPŠTINE STARI GRAD

Nacionalna fondacija za humanu starost „Dr Laza Lazarević“
Dečanska 14, Beograd i Opština Stari grad

Simeon Babić, direktor
Tel. 062/587-959
e-mail: nacionalnifond@open.telekom.rs

Ciljna grupa:

- Starija lica (60+) sa teritorije cele Srbije

Ciljevi:

- Pomoć najstarijoj populaciji u obavljanju svakodnevnih aktivnosti i zadovoljavanju osnovnih potreba
- Umrežavanje institucija i organizacija, koje pružaju pomoć starima, na teritoriji opštine Stari grad
- Promovisanje vrednosti aktivne i kreativne starosti
- Razmena iskustva i primera dobre prakse, socijalne i humanitarne, sa stranim (nemačkim) i domaćim ekspertima

Aktivnosti:

- Ostvarivanje saradnje sa organizacijama: Autonomni ženski centar, Asistel, Kancelarije za mlade, Crveni krst, Društvo za brigu o starim licima Stari grad, kao i Telekomovog pozivnog centra, u cilju pomaganja starim licima u obavljanju svakodnevnih aktivnosti i zadovoljavanja osnovnih potreba
- Organizacija predavanja Elvire Barbare Savade „Socijalna i humanitarna praksa nemačkih udruženja“
- Prezentacija modela „Osnovni modeli servisne podrške starima u Nemačkoj“ saradnicima, sa posebnim osvrtom na model stanovanja u stambenim četvrtima – model kuća svih generacija
- Organizovanje okruglog stola: Razgovor sa korisnicima socijalnih i humanitarnih usluga i mogućnost njihovog aktivnog uključivanja u proces humanizacije i socijalizacije.

Konkretnije:

- Raspisan je konkurs za primanje u radni odnos 20 gerontodomaćica. Moglo je da konkuriše 15 nezaposlenih žena sa opštine Stari grad, selekciju 5 žena radila je NVO (ne-

vladina organizacija) „Autonomni ženiski centar” – žene koje su izašle iz nasilja i primljena je i jedna Romkinja. Sve one su prošle obuku u Gerontološkom centru.

- Otvoren je besplatan pozivni centar koji ima informativni, savetodavni i edukativni karakter i koji zapošljava ljude različitih zanimanja bliskih starijim licima. Ovaj pozivni centar donacija je Telekoma i važi za celu Srbiju.
- Počeo je sa radom program Asistela – umreženost starih i nemoćnih lica sa pozivnim centrom kompanije na komercijalnoj osnovi sa korisnicima usluga. Preko instalirane baze u kući korisnika i specijalnih narukvica i ogrlica koje nose korisnici, operateri su u mogućnosti da, u slučaju hitnog poziva koji se ostvaruje jednim pritiskom na dugme, momentalno reaguju i pozovu Hitnu pomoć i najbližu rodbinu. Moguća je i druga vrsta pomoći, saveta pa čak i slanje spoljnjih saradnika ove firme na teren.
- U realizaciju projekta uključeni su mladi i volonteri iz Kancelarije za mlade, predstavnici Crvenog krsta i članovi Društva za brigu o starim licima na opštini Stari grad. Oni odlaze u domove najstarijih sugrađana i pružaju neophodnu pomoć. Uključivanje mladih u rešavanje problema starijih sugrađana predstavlja početak vraćanja na prave vrednosti sistema: solidarnost i saosećajnost.

Ishodi aktivnosti i razlozi uspešnosti i održivosti:

Starogradski model odgovorne, socijalne i humanitarne opštine prvi je ovakve vrste u gerontološkoj praksi. Na ovom konceptu su okupljene sve institucije na području beogradske opštine Stari grad. Uspostavljeno je partnerstvo između javnog, civilnog i privatnog sektora u okviru socijalne odgovornosti prema starim licima. Vredna pažnje je i sama činjenica da, u zajedničkom traganju za novim modelima, inicijativa i poziv za saradnju kreće sa nivoa lokalne zajednice, u ovom slučaju od opštine Stari grad, čiji naziv već može biti dobar povod za takvu inicijativu.

„TURISTIČKA ISTINA - PROŠLOST, SADAŠNJOST I BUDUĆNOST TURIZMA U BORU“

Udruženje građana „GRUPA 55“, Bor

Radmila Ležaić, predsednik

Tel: 030/441 472

e-mail: radamirkobor@open.telekom.rs

Ciljna grupa:

- Stariji ljudi – nekadašnji turistički rukovodioci i radnici, članovi turističkih organizacija i udruženja
- Mlađi ljudi – zaposleni u turizmu, rukovodioci, predstavnici organa opštine, privatni preduzetnici i domaćini u seoskom turizmu i smeštaju u domaćoj radinosti

Ciljevi:

- Podrška međugeneracijskom učenju u oblasti turizma
- Sagledavanje stanja borskih turističkih potencijala i ponude
- Prikupljanje dokumentacije, primera projekata, informacija i stečenog znanja i iskustva o dosadašnjem razvoju turizma u opštini
- Ugrađivanja mera i aktivnosti na razvoju turizma u programe i planove lokalne zajednice i šire

Aktivnosti:

Okupljeni su nekadašnji turistički rukovodioci, članovi turističkih organizacija i drugi poznavaoци razvoja turizma koji prenose svoja znanja i iskustva mlađim generacijama zaposlenim u turizmu. Tokom projekta organizovano je više tribina, rasprava i okruglih stolova o razvoju pojedinih turističkih lokaliteta, delatnosti i područja. Sprovedene su sledeće aktivnosti:

- Okrugli sto „Prošlost, sadašnjost i budućnost turizma u Boru“
- Tribina o razvoju turističkih lokacija Brestovačke banje i Lazareve pećine
- Tribina o razvoju turističkih lokacija Borsko jezero, Savača i Kapije Bora
- Tribina o stanju turističkih objekata na Crnom vrhu, Izvoru i Dubašnici
- Javna tribina „Čiji su objekti izgrađeni samodoprinosom?“ sa akcentom na turističkim objektima
- Tribina o zaštiti kulturnih dobara kao značajnih turističkih motiva

- Javna rasprava o nacrtu prostornog plana Timočke krajine u saradnji sa Društvom mladih istraživača Bor
- Okrugli sto o razvoju turizma na Borskom jezeru i Brestovačkoj banji
- Obuka seoskih domaćina u obnovi starih zanata

Ishodi aktivnosti i razlozi uspešnosti i održivosti:

Uspostavljena je saradnja između nekadašnjih turističkih rukovodioca i zaposlenih u oblasti turizma i kreiran prostor za dalju razmenu iskustva i međugeneracijskog učenja. Otpočela je obnova turističkih kapaciteta na glavnim turističkim destinacijama u okolini Bora – Brestovačkoj banji i Borskom jezeru. Predložene su i prihvaćene mere razvoja turizma u Prostornom planu Timočke krajine. Aktivirana je borska Turistička organizacija i urađen sajt Turističke organizacije i brojni informativni prospekti i materijali. Otpočeo je razvoj seoskog turizma i smeštaja u domaćoj radinosti.

„NAUČILA ME MOJA BAKA“

Gerontološki centar Bačka Palanka
Banatska 4, Bačka Palanka
<http://www.gerocbp.org.rs>

Nada Julinac, direktorka ustanove
Tel: 021/6040 423; 063/511 948
e-mail: gerocbp@eunet.rs

Ciljna grupa:

- Korskinci Gerontološkog centra,
- Deca iz predškolske ustanove „Mladost“
- Deca osnovnoškolskog uzrasta iz Osnovne škole „Sveti Sava“
- Sugrađani opštine Bačka Palanka

Ciljevi:

- Prevazilaženje predrasuda o starenju i starosti
- Aktivno, kreativno i zadovoljno življenje u starosti
- Smanjenje postojeće diskriminacije starijih
- Aktivno uključivanje starijih u aktivnosti lokalne zajednice
- Podržavanje pozitivnih i kvalitetnih međugeneracijskih odnosa

Aktivnosti:

Organizovane aktivnosti su vrlo raznovrsne s obzirom na to da su bile usmerene prema različitim uzrasnim dobima. Projekat se realizuje u prostoru Gerontološkog centra, kao i u prostorijama škole „Sveti Sava“ i predškolske ustanove „Mladost“ u Bačkoj Palanci i Klubu za stara lica u seoskoj Mesnoj zajednici Pivnice. Projekat je sastavni deo programskih aktivnosti Ustanove i sprovodi se tokom godine prema tačno utvrđenim rokovima. Neke od aktivnosti su:

- Pravljenje i pečenje „bakinog kolačića“
- Izrada ukrasa i organizovanje novogodišnjih praznika
- Pripreme za obeležavanje verskih praznika
- Šivenje
- Izrada tapiserija
- Vez na platnu
- Oblikovanje gline
- Pričanje priča i pesama „Pesme i priče koje volimo i koje smo voleli“
- Organizovanje izložbi od eksponata nastalih u toku zajedničkih aktivnosti

Ishodi aktivnosti i razlozi uspešnosti i održivosti:

Ove aktivnosti su uspešne jer su pre svega okupljale veliki broj učesnika kako starijih, tako i mlađih, i svaki novi susret okupljao je nove učesnike. Javlja se i druge škole (naročito iz seoskih mesnih zajednica) koje su podstakle organizovanje novih aktivnosti.

Ishodi manifestacije su sledeći: povezivanje i kvalitetnija komunikacija starijih sa javnošću, uključivanje korisnika ustanova u javne akcije, razvijanje i negovanje poštovanja prema osobama starijeg doba uz razumevanje svih osobenosti koje ovo vreme donosi kako u sferi funkcionalnih sposobnosti, tako i u okviru psiholoških promena svakog pojedinca, poboljšanje načina života korisnika u ustanovi, ispunjavanje slobodnog vremena uz kreativni rad, razvijanje samopouzdanja i osećaja zadovoljstva kao i osećanja pripadnosti, razvijanje pozitivnog odnosa i poštovanja dece prema starosti i starenju, razvijanje motorike, kreativnosti i mašte, kako kod korisnika ustanove tako i kod dece. Negovanje starih zanata i čuvanje nacionalnog identiteta.

CIKLUS OBRAZOVNIH AKTIVNOSTI NARODNE BIBILOTEKE BOR

Narodna biblioteka Bor
<http://biblioteka-bor.org.rs/>

Vesna Tešović, direktor
Tel: 065/9003 310
e-mail: vesna.tesovic1@gmail.com

Ciljna grupa:

- Osobe starije od 65 godina
- Učenici osnovnih škola iz Bora

Ciljevi:

- Osnaživanje međugeneracijskog dijaloga
- Osveščivanje stereotipa o različitim vrednostim različitih starosnih grupa
- Pospešivanje aktivnosti pripadnika trećeg životnog doba i očuvanje psihofizičkog zdravlja
- Promocija čitanja i aktuelizovanje starijih književnih dela
- Upoznavanje sa običajima i negovanje tradicije uz poštovanje multikulturalnosti borske sredine

Aktivnosti:

Ciklus obrazovnih aktivnosti realizovan je u Narodnoj biblioteci Bor i obuhvatio je tri aktivnosti:

- Pričaonica „Knjige koje su obeležile moje detinjstvo“
U pričaonici prisutni učesnici, stariji i deca, su govorili o knjigama koje imaju posebno mesto u njihovom sećanju. Tokom razgovora su prepoznate iste moralno-vrednosne kategorije kada je reč o temama, motivima ili estetici samog književnog dela. Ceo razgovor je vizuelno moderiran i ovaj grafički prikaz je umnogome olakšao razgovor. Učesnici su zajedno došli do zaključka da se, ako se izuzmu različite decenije kada su dela čitana, njima sviđaju iste stvari.
- Radionica „Vešti prsti – pravimo graničnike za knjige“
Tokom radionice učenici i stariji građani su pravili graničnike za knjige i razgovarali o tome na koji način se obeležavaju stranice u knjigama. U uvodnom delu radionice prezentacija o tome kakvih sve graničnika ima i kako se njihova forma menjala kroz vreme je ponudila učesnicima zanimljive ideje i podstakla im maštu. Atmosferu je u nastavku radionice unapredio razgovor učesnika o tome kako oni označavaju gde su stali sa čitanjem. U nastavku su učesnici zajedno, od raspoloživih materijala, napravili 31 graničnik, od kojih je kasnije napravljena mala izložba na ulazu u biblioteku. Za radionicu je izabran 2. april Svetski dan dečje knjige.

- „Čuvari tradicije“ – uskršnja radionica
Članice udruženja „Vremeplov“ iz sela Luka opisale su i prikazale deci deo običaja koji se za Uskrs tradicionalno obavljaju. Akcenat je bio na multikulturalnosti borske sredine. Kao deo aktivnosti deca su i ukrašavala jaja na tradicionalne načine, tokom koje je organizovana mala intelektualna igra zagonetki na uskršnje motive, gde su deca navođena da traže i nalaze odgonetke. Na kraju je svako dete od baka iz udruženja „Vremeplov“ dobilo po jednu kravajču – hleb sa jajetom koji se tradicionalno na Uskrs daruje ukućanima. Na kraju radionice od našaranih jaja je priređena izložba.

Ishodi aktivnosti i razlozi uspešnosti i održivosti:

Tri bibliotečka programa okupila su 123 učesnika od kojih su 25 osoba starije od 65 godina. Otvoreno iskazano raspoloženje prisutnih pripadnika trećeg životnog doba i njihovi odgovori u evaluacionom upitniku dovoljno govore o uspešnosti programa, tj. da su aktivnosti koje podrazumevaju međugeneracijsku saradnju dobar izbor. Skoro svi ispitanici su u evaluacionom upitniku istakli potrebu da se nastavi sa ovakvim i sličnim programima.

RADIONICE „ISKUSTVA STARIJIH POMAŽU MLADIMA U IZBORU KARIJERE“

Društvo mladih istraživača Bor
Đorđa Vajferta 11, Bor

Osnovna škola „Dušan Radović“ Bor
Kralja Petra 10, Bor

Nataša Randelović
Tel: 064/9086773
e-mail: rnatashabio@gmail.com

Ciljna grupa:

- Učenici 7. i 8. razreda, polaznici programa „Profesionalna orijentacija na prelasku u srednju školu“
- Stariji ljudi koji su imali zanimljive karijere i koji su još uvek aktivni u lokalnoj zajednici

Ciljevi:

- Pospešivanje međugeneracijskog dijaloga
- Pospešivanje međugeneracijskog učenja
- Upoznavanje učenika sa različitim zanimanjima, dobrim i lošim stranama poslova, kompetencijama i vrednostima u svetu rada, horizontalnom i vertikalnom kretanju kroz svet rada
- Stimulisanje i osnaživanje starijih ljudi za uključivanje u aktivnosti u lokalnoj sredini

Aktivnosti:

Kroz dve pripremne radionice, 16. i 23. marta, učenici sedmog i osmog razreda OŠ „Dušan Radović“, koji su polaznici programa profesionalne orijentacije, imali su prilike da od starijih ljudi saznaju o njihovom životnom i profesionalnom putu, o razlozima zbog kojih su završili konkretne škole i bavili se određenim zanimanjima, o prednostima i manama njihovog posla, kretanju kroz svet rada, promenama radnih mesta i stručnom usavršavanju. Ujedno su priče starijih ljudi bile usmerene i na životna iskustva i savete mladima kako da ispune svoje slobodno vreme, koje ljudske osobine treba da neguju, koje kompetencije treba da poseduju kako bi bili uspešni u životu i radu. Radionice su se sastojale od kazivanja životnih priča starijih ljudi nakon čega su ih učenici intervjuisali i tako dobili odgovore na sve što ih je zanimalo o njihovoj karijeri i hobijima.

Ishodi aktivnosti i razlozi uspešnosti i održivosti:

Dobit za stare ljude, učesnike radionica, bio je taj što su prepoznali vrednost svojih životnih i profesionalnih priča i dobili potvrdu o tome. Oni su prepoznali mogućnost svog edukativnog uticaja na mlade i osnaženi su za ovakve aktivnosti. Dobit za učenike koji su učestvovali na radionicama je što su dobili važne smernice za put školovanja i izbor zanimanja, upamtili savete starijih ljudi, bili stimulisani da razmišljaju da li bi mogli da se bave i nekim drugim zanimanjem osim željenog. Ishod za voditelje radionica je novi model radionica za program profesionalne orijentacije. I stariji ljudi i deca, polaznici radionica, i prisutni nastavnici u anketnom upitniku izrazili su želju i potrebu da se sa ovakvim radionicama nastavi. Program će zato biti implementiran u okviru profesionalne orijentacije u školi, koja je ujedno i mentorska škola za ovaj program za naš region tako da će stečena iskustva biti proširena. Takođe iz upitnika koje su popunjavali stariji ljudi se vidi da su prepoznali mogućnost svoje uloge kao edukatora u ovom programu.

kad nije kasno, da se gluviri strasno

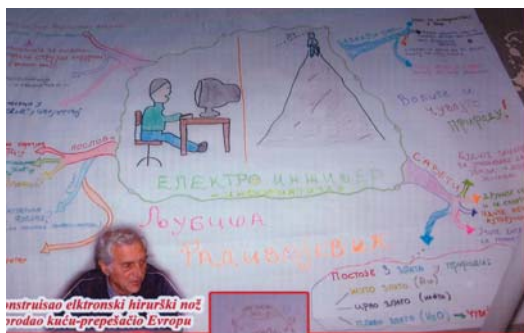
volite prirodu i tenžirajte puževe

prodaj sve al ne obi

ceni decije mišljenje-jer deca govore istinu

od nule do vrhunskog stručnjaka

intruisao elektronski hirurški nož
vrodao kuća-prepescio Evropu

džudo sport je moj život

„MEĐUGENERACIJSKA SARADNJA“

Nacionalna fondacija za humanu starost „Dr Laza Lazarević“ u saradnji sa školom računara CET
Dečanska 14, Beograd

Simeon Babić

Tel: 062/587959

e-mail: nacionalnifond@open.telekom.rs

Ciljna grupa:

- Stariji sugrađani – 60+
- Deca uzrasta od 12 do 14 godina, odnosno učenici V, VI i VII razreda osnovnih škola na teritoriji opštine Stari grad

Ciljevi:

- Učenje starijih korišćenju informatičkih tehnologija
- Promovisanje vrednosti aktivne i kreativne starosti
- Razmena znanja starijih i mladih kroz edukativne aktivnosti

Aktivnosti:

- Upoznavanje sa osnovama rada na računaru
- Upoznavanje sa osnovama Interneta i pretraživanja
- Razvijanje veštine slanja i primanja mejlova

Realizacija programa:

Program Međugeneracijska saradnja realizovan je u saradnji sa Školom računara CET i OŠ „Kralj Petar Prvi“. Profesorka informatike obavestila je učenike za koje smatra da imaju dovoljno znanja za rad sa starijim ljudima. Odazvalo se nekoliko dece. Neki od njih su došli sa svojim bakama ili dekama na radionicu. Ostali učesnici bili su korisnici usluga Nacionalne Fondacije za humanu starost „Dr Laza Lazarević“. Naime, program je zamišljen tako da se kroz zajedničko učenje sa decom, stariji učesnici upoznaju sa osnovama računara. Nastavu je vodio jedan od predavača iz CET-a koji već ima iskustva u obučavanju starijih sugrađanja za rad na računaru, uz pomoć koordinatora programa iz Fondacije. Prelazeći oblast po oblast, deca su imala ulogu asistenata bakama i dekama pri radu na kompjuterima. Pomagali su im i objašnjavali sve ono što im, možda, nije bilo jasno u toku obuke i radu na računaru. To je bila prilika da i deca nauče nešto novo od našeg predavača, da zatim to prenesu bakama i dekama, kao i da razviju osećaj za starije i shvate da i bake i deke mogu sve to da nauče, samo im treba malo više vremena nego njima.

Nakon svakog mini bloka predavanja, usledio bi blok praktičnog rada na kompjuterima, gde se najviše i ispoljavala međugeneracijska saradnja. Predavač bi im zadao zadatak, svako je trebalo da pokuša sam da ga reši. Kako je starijim učesnicima to uglavnom teže išlo, mali asistenti su bili tu da im strpljivo pomognu. I mladi i stariji učesnici bili su zainteresovani za ovakvu saradnju, jer do sada nisu imali prilike da rade tako nešto. Asistenti su bili zadovoljni što imaju šta da prenesu i objasne starijima, i što su i oni bitna karika u realizaciji programa.

Atmosfera u toku obuke bila je radna, ali nimalo napeta. Deca imaju tu divnu osobinu da kada im nešto nije jasno, odmah traže objašnjenje. Kad ga dobiju sa puno truda i energije, pokušavali su da to isto objasne i bakama i dekama. Objašnjavajući starijima i njima je to postajalo jasnije. To je doprinelo da naš program teče bez prekida i zastoja.

Ishodi aktivnosti i razlozi uspešnosti i održivosti:

Aktivnost je bila uspešna iz razloga što su polaznici bili zainteresovani za rad i učenje, bilo im je interesantno jer su u program bili uključeni i unuci i unuke pojedinih od njih. Aktivno su učestvovali i sarađivali. Time je ostvaren i sam cilj programa, a to je međugeneracijska saradnja.

Program možemo oceniti uspešnim i održivim, jer su neki od polaznika izjavili da su se, nakon našeg programa, konačno odlučili da kupe kompjutere i da nemaju više toliki strah od novih tehnologija, kao i da sve to nije toliko apstraktno. Izrazili su interesovanje da upišu kurs računara za pripadnike treće generacije.

RAD SEKCIJE ŽENA PRI UDRUŽENJU PENZIONERA U LESKOVCU

Čitav život smo provele u radnom odnosu, a penzionerske dane želimo da provedemo u lepom druženju, kreativnom radu i ličnom uživanju na polju kulture i razonode. Kroz Sekciju žena pokazujemo da naše druženje može biti interesantno i želimo da ove dane lepo provedemo. Spremne smo da u ovim godinama sebi organizujemo lepo druženje i da mladim generacijama pokažemo da se i u zrelim godinama može lepo živeti samo ako se potrudimo.

Naš rad je prebogat i pun divnih susreta sa penzionerima iz raznih gradova. Organizovale smo susret sa književnicima, muzičarima, slikarima i amaterskim udruženjima. Učestvovala smo u humanitarnim akcijama i time pokazale da i mi, našim zalaganjem možemo pružiti pomoć onima kojima je neophodna.

Naše članice su sa pažnjom slušale predavanja iz oblasti medicine, kozmetike i o bolestima koje se javljaju u trećem dobu. O tome su govorili naši poznati lekari i kozmetičari. U saradnji sa Centrom za prevenciju i njihovim službama za nas su bili organizovani pored pregleda dojki i kontrola očnog pritiska, kontrola krvne slike, a organizovan je i veliki broj drugih predavanja prilagođenih našem životnom dobu. Imali smo veoma plodnu saradnju sa onkološkim odeljenjem zatim sa udruženjem hranitelja dece bez roditeljskog staranja, sa kulturnim centrom, pozorištem i centrom za ekonomiku domaćinstva. Takođe smo prisustvovala manifestacijama koje su bile organizovane od strane gradskih vlasti. Na tim svečanostima smo prikazale umeće u pripremanju starih jela, slavonskih kolača, ukrašavanje uskršnjih jaja i kako napraviti ukrasni cvetni aranžman.

O tome svedoče mnoga priznanja.

Prisustvovala smo manifestaciji Zlatne niti u Vrnjačkoj banji, zatim Etno festivalu Udruženja Srbije u Lapovu, krompirijadi u Pečenjercu, papirijadi u Lakašnici i mnogim drugim manifestacijama. Organizovanjem izložbe ručnih radova pod nazivom Naše stvaranje htele smo da otrgnemo od zaborava sve ono što su naše majke i bake sa ljubavlju radile u dugim noćima. Imale smo i izložbu ručnih radova vezenih stolnjaka i starih vezenih jastučića. Svoje radove smo predstavile i na izložbi u Noći muzeja u Leskovcu. Vredne ruke članica naše sekcije organizovale su izložbu starih slika sa venčanja iz perioda od 1918. do 1940. godine starih Leskovčana sa prikazivanjem devojačke spremljene za udaju, koje su svojim vrednim rukama danonoćno radile. Izložba je organizovana povodom starog običaja takozvanog Dana mladenaca. Ovom izložbom smo pokrenule emocije brojnih posetilaca. Sve izložbe naših članica izazvale su divljenje brojnih posetilaca.

Sekcija žena je učestvovala i u mnogim kulturnim manifestacijama kao što je priprema raznih kolača za Božić i za druge praznike. Kulturni život naše sekcije odvijao se u saradnji sa mnogim dečijim ansamblima i umetničkim udruženjima od folklora do pevanja narodnih pesama, kroz mnoga dramska prikazivanja i literarne večeri.

Naša putovanja su bila posebno osmišljena. Imali smo prilike da posetimo Beli dvor, Botaničku baštu, razgledali smo panoramu Beograda sa broda, posetili smo Hram Svetog Save, gledali smo predstavu u beogradskom Narodnom pozorištu i posetili mnoge gradove kao što su Vršac, Bela crkva, Vrnjačka banja, Sokobanja, Subotica, Kikinda, a takođe smo bili i na Staroj planini i u dalekoj Budimpešti.

Mnogobrojni nastupi u gradu i van njega pokazali su da starost ni u kom slučaju ne znači čovekov poraz i da treba pronaći životni cilj i držati se čvrsto tako da život ljudi trećeg doba bude lepši i sadržajniji. Na ovaj način smo pokazale našem gradu i okolini da postojimo i da u ovim godinama možemo lepo da se družimo i aktivno radimo. Kako svako biće na planeti ima svoj životni vek tako se i mi trudimo i trudićemo se da iza nas ostavimo barem nešto čime ćemo budućim generacijama pokazati kako su njihovi roditelji radili i živeli.

Radmila Zdravković
Predsednik Sekcije žena

Izložba fotografija

Zlatno doba života

Dejan Balinda, Poljubac

Nikola Sokolov, Život

Goran Švabić, 368

Katarina Ristić, Vidi baba...

Jelena Micić, Snoviđenje

Igor Pavićević, Bez naziva

Marta Rojnić, Vrtlog života

Đorđe Gavrilović, Poslednje pripreme

Aleksandar Radoš, Ciuciu

Branislav Marković, Biciklista

Bojan Džodan, Portret

Dejan Balinda, Zajedno

Ivana Todorović, Don Huan de Žile

Bojan Džodan, Otac i sin

Srđan Srđanov, Idemo na put

Mina Delić, Razlika koja spaja

Suzana Dinić, Kreativnost u trećem dobu

Zdravko Graovac, Novosadski balotari

Zdravko Graovac, U korak sa omladinom

Nikola Veljković, Miljenik

Nikola Fiftić, Zlatna berba

Daniela Mihailović, Bez naziva

Vuk Adžić, Od 4 do 68

Dušan Bebić, U planini

Dušan Bebić, Tri generacije

Gordana Cekić, Na najvišem vrhu Srbije

Kosta Todorovski, Putem zdravlja

Kosta Todorovski, Bez naziva

Milica Gvozdenović,
Fantastična trojka

Ivan Mančić,
Čovek se uči dok je živ

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

347.72 (497.11) "2012"

IDEJE za lepu i aktivnu starost :
primeri dobre prakse / [urednici Tamara Nikolić
Maksić, Maja Maksimović]. - Beograd :
Društvo za obrazovanje odraslih, 2012 (Beograd :
Grafomarket). - 64 str. : ilustr. ; 24 cm

Tiraž 1000.

ISBN 978-86-88097-01-7

COBISS.SR-ID 191081484

Ova publikacija je nastala u okviru projekta “Zlatno doba života”

Projekat su realizovali

Društvo za obrazovanje odraslih, Beograd

u saradnji sa

EDIT Centar, Novi Sad

Leskovački kulturni centar

Keramika Zlakusa, Užice

***dvv international*, Nemačka**

Društvo mladih istraživača Bor

Dodatne informacije: <http://zlatnodoba.webs.com>

Projekat finansira Evropska unija
u okviru programa „Podrška civilnom društvu“.

Sadržaj ove publikacije je isključivo odgovornost Društva za obrazovanje odraslih
i ne predstavlja nužno stavove Evropeke unije.

Sufinansijer projekta je Ministarstvo za privrednu saradnju
i razvoj Savezne Republike Nemačke (BMZ).

ISBN-978-86-88097-01-7